

ОГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (за період 16 липня – 15 серпня 2023 р.)

Грошово-кредитна сфера

Протягом дії воєнного стану Національний банк України продовжує реалізацію заходів, спрямованих на підтримання фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектору.

Рівень інфляції в Україні знижується сьомий місяць поспіль¹. За даними Державної служби статистики України, у липні 2023 р. споживча інфляція у річному вимірі (р/р) і далі уповільнювалася – до 11,3 % р/р з 12,8 % р/р у червні. Стримання інфляції зумовлювалося більшою пропозицією сирих продуктів харчування, а також сприятливою ситуацією на валютному ринку та поліпшенням інфляційних очікувань щодо цін на окремі товари, насамперед імпортовані (рис. 1).

Рис. 1. Індекс споживчих цін, % до відповідного місяця попереднього року
Джерело: НБУ, Держстат України.

Подорожчання *оброблених продовольчих товарів* і надалі уповільнювалося (до 13,9 % р/р порівняно з 14,7 % р/р у червні та з 17,1 % р/р у травні). Така динаміка спричинена подальшим зниженням тиску щодо витрат бізнесу, зокрема на сировину та енергію, налагодженням виробничих і логістичних ланцюгів, а також поліпшенням інфляційних очікувань на тлі стабільної ситуації на валютному ринку. Так, курсова стійкість сприяла зниженню темпів зростання цін у річному

¹ Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у липні 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-lipni-2023-roku>

вимірі на продукти, що мають значну частку імпорту в собівартості (рибні продукти, шоколад, кава, соки, сухофрукти, безалкогольні напої). По окремих позиціях у групі оброблених продовольчих товарів у липні 2023 р. відносно попереднього місяця зафіксовано зниження цін.

Темпи зростання цін на *сирі продукти харчування* знизилися до 12,3 % р/р порівняно з 18,2 % р/р у червні та 22,6 % р/р у травні. Зокрема, овочі у липні 2023 р. відносно червня подешевшали на 18,2 % р/р завдяки розширенню пропозиції та наблизилися до минулорічних показників. Через збільшення пропозиції також знижено ціну на яйця (на 7,6 % р/р відносно попереднього місяця), проте їх вартість і надалі перевищує минулорічний рівень з огляду на нарощення експорту. Попри зростання зовнішніх цін, вартість соняшникової олії на внутрішньому ринку в липні 2023 р. відносно червня знизилася на 0,8 % р/р, що зумовлено труднощами з її експортуванням, зокрема внаслідок припинення функціонування «зернового коридору».

Зростання цін на *непродовольчі товари* також уповільнилося до 10,0 % р/р порівняно з 12,2 % р/р у червні та 14,5 % р/р у травні. У результаті нижчими темпами дорожчали товари особистого догляду, іграшки, меблі, товари для дому, автомобілі. При цьому в липні 2023 р. відносно червня зафіксовано зниження цін у місячному вимірі на одяг (на 4,6 %), взуття (на 5,1 %) та побутову техніку (на 0,4 %).

Темпи зростання вартості *послуг* також знижувалися (до 12,4 % р/р порівняно з 14,2 % р/р у червні та 14,6 % р/р у травні). Повільніше дорожчали послуги кафе та ресторанів на тлі зменшення тиску щодо витрат бізнесу, а також стійкої ситуації на валютному ринку. Пригальмувало зростання вартості медичних, ветеринарних, туристичних послуг, обслуговування автомобілів, ремонту, послуг спортзалів, готелів та перукарень.

Зростання *адміністративно регульованих цін* також дещо уповільнилося – до 12,0 % р/р порівняно з 12,5 % р/р у червні. Подорожчання алкогольних напоїв та тютюнових виробів стримувалося на тлі сприятливої ситуації на валютному ринку та тиску тіньової пропозиції. Також пригальмувало зростання цін на транспортні послуги з огляду на нижчі, ніж торік, ціни на пальне. Інфляцію й надалі стримує мораторій на підвищення низки тарифів на житлово-комунальні послуги для населення. При цьому зазначимо, що майже дворазове підвищення тарифу на електроенергію для побутових споживачів з 01.06.2023 р., хоча і виявилось досить соціально чутливим, водночас не справило статистично відчутного негативного впливу на динаміку індексу споживчих цін (ІСЦ), оскільки показник «електроенергія» у структурі розрахунку ІСЦ за Класифікацією індивідуального споживання становить лише 1,67 %.

Ціни на *пальне* у липні 2023 р. відносно червня у місячному вимірі зросли на 7,3 % р/р, що пояснюється відновленням ставок ПДВ та акцизу до довоєнного рівня. Проте, порівняно з відповідним періодом минулого року, вартість пального залишається нижчою на 10,6 %. Серед іншого, зростання вартості пального також стримують зниження світових цін на нафту, значні запаси пального, закуплені до підвищення акцизу, та посилення конкуренції на роздрібному ринку.

Нагадаємо, що пікового значення з початку війни інфляція досягла у грудні 2022 р. (26,6 % р/р), після чого неухильно знижувалася внаслідок реалізації комплексу заходів із забезпечення курсової стійкості, достатньої внутрішньої

пропозиції продовольчих товарів та пального, зменшення світових цін на товарних ринках, зокрема й на енергоносії, а також швидкого пристосування бізнесу до нових викликів війни. Потенціал до зниження інфляції зберігається й надалі, хоча і помірнішими темпами. Водночас в умовах війни залишаються високими ризики посилення проінфляційного тиску, зокрема через руйнування інфраструктури. НБУ прогнозує подальше зниження інфляції – до 10,6 % за підсумками 2023 р., 8,5 % – у 2024 р., а у 2025 р. – до 6 %.

Облікову ставку знижено до рівня 22 % річних². Правління НБУ ухвалило рішення знизити облікову ставку з 28 липня 2023 р. з 25 % до 22 %. Також знижено ставку за депозитними сертифікатами овернайт на 2 в. п. – до 18 %, а за кредитами рефінансування – на 3 в. п. до 24 %. Ставка за тримісячними депозитними сертифікатами і надалі дорівнюватиме обліковій ставці.

Ураховуючи поліпшення інфляційних очікувань та прогнозу подальшого уповільнення інфляції, поточне та прогнозоване зниження ставки узгоджується зі збереженням привабливості гривневих заощаджень. Зазначене є важливим елементом забезпечення курсової стійкості за ймовірного пом'якшення валютних обмежень і переходу до більшої гнучкості обмінного курсу. Водночас зниження облікової ставки на тлі збереження макрофінансової стабільності сприятиме відновленню економіки.

За умови збереження стійкості валютного ринку та уповільнення інфляції облікова ставка і надалі знижуватиметься.

Міжнародні резерви країни оновили історичний максимум³. Станом на 1 серпня 2023 р. міжнародні резерви України зросли до рівня 41,7 млрд дол. США (рис. 2). У липні вони збільшилися на 6,9 %, вдруге поспіль оновивши рекордний показник за всю історію незалежності нашої держави. Упродовж липня міжнародні резерви продовжували зростати завдяки ритмічним надходженням від міжнародних партнерів, що перевищили чистий продаж валюти НБУ та боргові виплати країни в іноземній валюті.

На валютні рахунки уряду в НБУ загалом надійшло 4 681 млн дол. США, зокрема: 1 657 млн дол. США – макрофінансова допомога від ЄС; 1 496 млн дол. США – пільговий кредит під гарантії уряду Японії через механізм Цільового фонду Світового банку; 1 300 млн дол. США – грантові кошти через трастовий фонд Світового банку, з них – 1 250 млн дол. США – від Сполучених Штатів Америки; 227 млн дол. США – від розміщення валютних ОВДП (облігацій внутрішніх державних позик).

Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,6 місяця майбутнього імпорту, що суттєво перевищує загальносвітові стандарти (не менше 3 місяців).

² Національний банк України знизив облікову ставку до 22 %. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zniziv-oblikovu-stavku-do-22>

³ Міжнародні резерви перевищили 41,7 млрд дол. США за підсумками липня, оновивши історичний рекорд незалежної України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-perevischili-417-mlrd-dol-ssha-za-pidsumkami-lipnya-onovivshi-istorichniy-rekord-nezaleznoyi-ukrayini>

Міжнародні резерви України, млрд дол. США

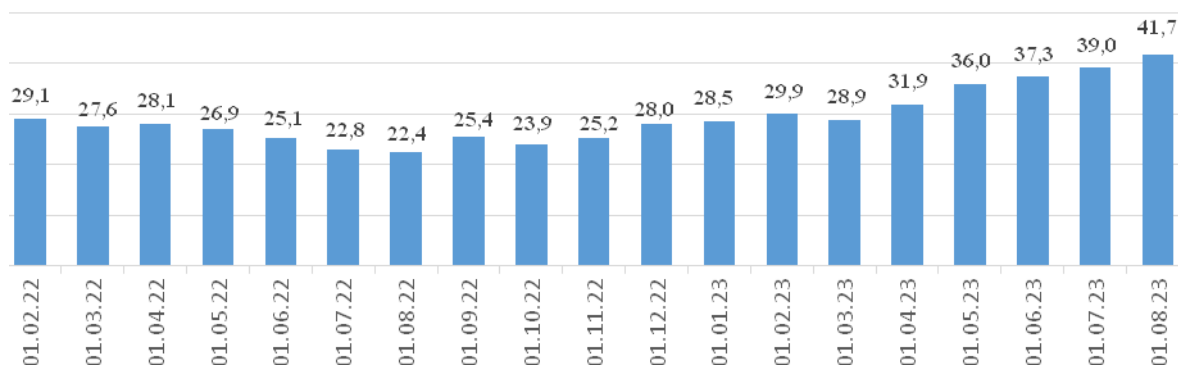

Рис. 2. Міжнародні резерви України, млрд дол. США
Джерело: НБУ.

Вдосконалюється механізм обов'язкового резервування залучених банками коштів⁴. З 11 вересня 2023 р. обов'язкові резерви за строковими коштами і вкладками юридичних осіб дорівнюватимуть у національній валюті 10 % (нині 0 %), а в іноземній валюті – 20 % (нині 10 %). При цьому аналогічні нормативи обов'язкового резервування банками вже діють за коштами на вимогу та коштами на поточних рахунках юридичних осіб. Таким чином, регулятор урівнює нормативи обов'язкового резервування банками за коштами юридичних осіб за ознакою строковості. Це необхідно, зокрема, для подальшої мінімізації ризиків структурного профіциту ліквідності в банківській системі та зниження ринкових викривлень.

Триває процес пом'якшення низки валютних обмежень з одночасним лімітуванням непродуктивного відпливу капіталу⁵. Регулятор пом'якшив низку валютних обмежень для активнішої участі банків-нерезидентів на ринку ОВДП, збільшення припливу іноземної валюти в країну, а також підтримки соціальних ініціатив щодо захисту громадян. Крім того, вжито додаткових заходів, спрямованих на запобігання непродуктивному відпливу капіталу з України для збереження стійкості валютного ринку. Розглянемо запроваджені заходи докладніше, починаючи з 12.08.2023 р.

- АТ «Укрпошта» отримало змогу здійснювати перекази з метою забезпечення виплати пенсії та грошової допомоги громадянам України, які тимчасово перебувають за кордоном. Нагадаємо, що у червні минулого року НБУ також дозволив переказувати кошти за кордон для виплат пенсій громадянам у межах міжнародних договорів, укладених Україною з іноземними державами.
- Дозволено переказувати кошти у гривні на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів, відкриті в українських банках, для проведення операцій з ОВДП,

⁴ Національний банк з 11 вересня урівнює нормативи обов'язкового резервування банками за коштами юридичних осіб за ознакою строковості. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-z-11-veresnya-urivnyuye-normativi-obovyazkovogo-rezervuvannya-bankami-za-koshtami-yuridichnih-osib-za-oznakoyu-strokovosti>

⁵ Національний банк пом'якшує низку валютних обмежень та водночас вживає заходів для запобігання непродуктивному відпливу капіталу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-pomyakshuye-nizku-valyutnih-obmejen-ta-vodnochas-vjivaye-zahodiv-dlya-zapobigannya-neproduktivnomu-vidplivu-kapitalu>

номінованими в національній валюті, учасником яких є банк-нерезидент. За оцінками НБУ, такі зміни сприятимуть активнішій участі банків-нерезидентів у операціях з гривневими ОВДП та водночас, завдяки збереженню обмеження на конвертацію таких коштів у іноземну валюту та їх переказ за кордон, зазначене не посилюватиме тиск на валютний ринок.

- Товарні біржі отримали можливість переказувати кошти нерезиденту з метою повернення попередньо внесеної ним суми гарантійного забезпечення для участі у біржових торгах. Водночас таке повернення виконуватиметься лише за рахунок коштів, які були попередньо перераховані нерезидентом з-за кордону для участі в торгах на товарній біржі. Відповідно купівля іноземної валюти не здійснюватиметься, отже, тиск на валютний ринок не посилюватиметься. Натомість такі зміни забезпечать біржам виконання власних зобов'язань перед учасниками торгів, що сприятиме збільшенню припливу іноземної валюти в Україну. Зростання припливу іноземної валюти в країну є необхідною передумовою очікуваної курсової лібералізації та повернення до режиму інфляційного таргетування, що, як очікується, впроваджуватимуться у перспективі на тлі зниження негативного впливу на економіку воєнних ризиків.
- Вдосконалено процедуру валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операцією з імпорту товарів. А саме – визначено, що банки не матимуть можливості завершувати валютний нагляд за операцією з імпорту товарів, якщо відбувається повне або часткове повернення коштів імпортеру з рахунку нерезидента, відкритого в українському банку. Відповідна зміна необхідна, щоб запобігти непродуктивному відпливу іноземної валюти за кордон, що захистить міжнародні резерви України та стабільність на валютному ринку.

Затверджено Концепцію відкритого банкінгу⁶. Регулятор затвердив Концепцію відкритого банкінгу, що визначає напрями розвитку, дорожню карту та основні вимоги до впровадження в Україні відкритого банкінгу (*Open Banking*); зазначене наближає український платіжний ринок до європейського ще на один крок.

Відкритий банкінг передбачає структурований і безпечний обмін даними між надавачами платіжних послуг через відкриті API (*Application Programming Interface*). Основна перевага такого обміну – надання можливості користувачам фінансових послуг обирати зручний та сучасний спосіб використання своїх рахунків, а для бізнесу – отримати більше можливостей для розвитку своїх рішень. Основними тезами Концепції є наступні: розбудова нової екосистеми призначена для розроблення різноманітніших та привабливіших для клієнтів платіжних продуктів та послуг; банки та інші надавачі платіжних послуг мають відкрити свої API для надавачів нефінансових платіжних послуг з метою отримання доступу до відомостей за рахунком користувача; користувачі матимуть можливість ефективніше користуватися своїми коштами, використовуючи консолідовану інформацію в одному платіжному застосунку про рух коштів та їх залишок у різних фінансових установах; на відміну від традиційного банківського обслуговування, відкритий банкінг здійснює ефективний обмін інформацією за попередньою згодою користувача; з'являться нові можливості для розвитку екосистеми

⁶ Затверджено Концепцію відкритого банкінгу в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-kontseptsiyu-vidkritogo-bankingu-v-ukrayini>

платіжного ринку, зросте рівень конкуренції серед його учасників.

Нагадаємо, що Закон України «Про платіжні послуги» передбачає, що відкритий банкінг має запрацювати в Україні в серпні 2025 р.

Завершено трансформацію прав власності АТ «Сенс Банк» (колишнього АТ «Альфа-Банк»)⁷. На початку 2023 р. банк визначено системно важливим, а також критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період. Проте, станом на 20.07.2023 р., остаточно основними учасниками в структурі власності банку були громадяни країни-агресора, що завдавало значного репутаційного ризику, мало суттєвий негативний вплив на діяльність банку, зумовлювало негативну динаміку окремих фінансових показників, становило загрозу для інтересів вкладників та інших кредиторів. Тому Правління НБУ ухвалило рішення вивести банк з ринку та звернулося з пропозицією до Кабінету Міністрів України щодо участі держави в цій процедурі. Ухвалена урядом Постанова «Про участь держави у виведенні системно важливого банку з ринку»⁸ передбачає придбання державою акцій банку у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб за 1 гривню та передачу управління установою Міністерству фінансів України.

Нове керівництво банку забезпечує стабільну операційну діяльність. Сервіси для фізичних осіб працюють у звичайному режимі. Зокрема, здійснення платежів та отримання коштів у банкоматах для фізичних осіб доступні у межах, встановлених регулятором та банком лімітів, без додаткових обмежень. Також без обмежень приймаються платежі юридичних осіб.

Зазначимо, що подальша концентрація активів (до 56 %⁹), залучених коштів (до 54 %) та власного капіталу (до 46 %) банківської системи у розпорядженні держави посилює ризик зниження рівня конкуренції на банківському ринку, а це може негативно вплинути на споживачів банківських послуг. Саме тому після закінчення дії воєнного стану в Україні націоналізація банку передбачає його подальший продаж іншому інвестору.

Прибутковість банківської системи в умовах війни демонструє позитивну динаміку¹⁰. Згідно з опублікованими звітними даними, попри продовження воєнних дій, чистий прибуток банківської системи загалом за перше півріччя 2023 р. більш ніж удвічі перевищив результат 2022 р., сягнувши рівня 67,6 млрд грн порівняно з 4,6 млрд грн збитку за аналогічний період минулого року. При цьому, станом на 1 липня 2023 р., лише 8 банків із 65 платоспроможних установ виявилися збитковими із сукупним збитком 112 млн грн.

Головним чинником прибутковості банківського сектору залишаються зростання процентних доходів, передусім від високоліквідних активів, та несуттєві обсяги формування страхових резервів під проблемні активи. При цьому, станом на

⁷ Договір купівлі-продажу акцій АТ «СЕНС БАНК» підписано: держава стає власником банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dogovir-kupivli-prodaju-aktsiy-at-sens-bank-pidpisano-derjava-staye-vlasnikom-banku>

⁸ Про участь держави у виведенні системно важливого банку з ринку. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2023 р. № 739. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-uchast-derzhavy-u-vyvedenni-systemno-vazhlyvoho-banku-zt210723>

⁹ Згідно звітних даних станом на 01.07.2023 р.

¹⁰ Банківський сектор у першому півріччі 2023 року отримав 67,6 млрд грн прибутку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-u-pershomu-pivrichchi-2023-roku-otrimav-676-mlrd-grn-pributku>

01.07.2023 р., кредитний портфель банківської системи України, сформований корпоративними та роздрібними позичальниками, скоротився до 928 млрд грн, а частка проблемних кредитів у цьому портфелі зросла до 38,9 %, що відповідно знизило рівень процентних доходів банків від кредитування. Натомість загальні інвестиції банків у державні цінні папери зросли до 1090 млрд грн, зокрема ОВДП – 611 млрд грн, депозитні сертифікати НБУ – 479 млрд грн. **Таким чином, левову частку процентних прибутків банків наразі складають доходи, отримані від держави в особі КМУ та НБУ, що вкрай негативно впливає як на стан державного бюджету, так і на перспективи відновлення економіки, основним джерелом якого мають бути кредитні ресурси, спрямовані банками на підтримку поточної та інвестиційної діяльності підприємств-позичальників.**

Чистий комісійний дохід банківської системи зріс на 22 % р/р, попри певне уповільнення у весняні місяці, зокрема внаслідок зменшення операцій з картками.

Ухвалено нову редакцію закону «Про кредитні спілки»¹¹. Нова редакція Закону України «Про кредитні спілки» розширює перелік осіб, які можуть стати членами кредитних спілок, за рахунок юридичних осіб. Новий закон також удосконалює вимоги до структури капіталу кредитної спілки, її корпоративного управління та внутрішнього контролю. Повноваження між органами управління відтепер чітко розподілені. Також встановлюються обмеження на суміщення окремих функцій. Крім того, закон визначає вимоги до ділової репутації та професійної придатності керівників кредитних спілок, що знизить ризики для фінансового стану кредитної спілки та захистить інтереси її учасників. Закон також передбачає диференціацію ліцензій на стандартну (надання фінансових послуг з кредитування та залучення від своїх членів коштів і банківських металів) та спрощену (лише кредитування). Водночас кредитна спілка, за бажанням, зможе надавати послуги щодо гарантій, торгівлі валютними цінностями, деякі з фінансових платіжних послуг, супровідні, посередницькі та консультаційні послуги.

Нова редакція Закону України «Про кредитні спілки» набере чинності на наступний день після опублікування та буде введена в дію з 01.01.2024 р.

Підсумовуючи, зазначимо:

- основні показники діяльності грошово-кредитної системи України продовжують демонструвати сформовану раніше позитивну динаміку, що стосується, передусім, процесу уповільнення інфляції та подальшого накопичення міжнародних резервів;
- зазначені позитивні тенденції формують необхідні передумови для відновлення практики гнучкого обмінного курсу гривні та повернення до режиму інфляційного таргетування у міру зниження негативного впливу воєнних ризиків на економіку;
- зростання прибутковості банківської системи відбувається за рахунок подальшої концентрації активів банків у різних видах державних цінних паперів, що негативно впливає на виконання банківською системою власної

¹¹ За новим законом кредитні спілки стануть стійкішими та зможуть надавати більше фінансових послуг.
 URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/za-novim-zakonom-kreditni-spilki-stanut-stiykishimi-ta-zmojut-nadavati-bilshe-finansovih-poslug>

провідної функції – кредитування поточної та інвестиційної діяльності позичальників;

- зниження рівня облікової ставки має стимулювати банки активізувати кредитну діяльність внаслідок зниження вартості залучених коштів та доходності різних видів державних цінних паперів;
- націоналізація системно важливого АТ «Сенс Банк» має гарантувати його фінансову стійкість, проте зумовлює зростання ризиків, пов'язаних із подальшою концентрацією ресурсів банківської системи під контролем держави;
- нормативні новації регулятора, ухвалені у розглянутому періоді, сприятимуть активнішому залученню банків-нерезидентів на ринок ОВДП, збільшенню припливу іноземної валюти в країну; запобіганню непродуктивному відпливу капіталу за кордон; впровадженню в країні відкритого банкінгу, що наблизить український ринок платіжних послуг до кращих європейських стандартів;
- ухвалені Верховною Радою України законодавчі зміни сприятимуть ефективнішому регулюванню діяльності кредитних спілок, що стимулюватиме розвиток конкурентного середовища на ринку фінансових послуг.